

Etnologinen katse yhteiskuntaan

Arvio teoksesta Fingerroos, Outi, Niina Koskihaara, Sanna Lillbroända-Annala & Maija Lundgren (toim.). *Yhteiskuntaetnologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2017. 295 s. ISBN 978-952-222-867-3.

Juuso Koponen

Yhteiskuntaetnologia on nimensä mukaisesti katsaus suomalaisen yhteiskuntaetnologian teoreettisiin lähtökohtiin, metodologiaan ja tutkimuskohteisiin. Kirja esittelee yhteiskuntaetnologian tutkimuskohteita sekä -menetelmiä johdantoluvun ja kymmenen artikkelin verran, jotka muodostavat informatiivisen ja monipuolisen kokonaisuuden. Näin teos toimii varsin kattavana johdantona yhteiskuntaetnologian keskeisiin kysymyksenasetteluihin. Kirjan artikkelit pohjaavat yhteiskuntaetnologiseen tutkimukseen, jota kirjoittajat ovat tehneet niin Suomessa kuin muuallakin. Aihepiirit ovat monipuolisia ja yhteiskunnallisen keskustelun kannalta ajankohtaisia: Artikkeleissa tarkastellaan esimerkiksi niin somalien perheenyhdistämistä Suomessa kuin naisten toimeentulon haasteita tansanialaisessa slummissa. Mukana on myös esimerkiksi kaupunkietnologiaa käsittelevä teksti sekä artikkeli meänkielen monimutkaisesta asemasta Tornionlaaksossa. Teos on ensisijaisesti tieteellinen puheenvuoro, mutta informatiivisuutensa ja selkeytensä vuoksi se sopii hyvin myös oppikirjaksi yliopistoon. Kirjan eräänä tarkoituksena on nostaa yhteiskuntaetnologian profiilia Suomessa.

Yhteiskuntaetnologia tieteiden kentässä

Yhteiskuntaetnologia asettuu tutkimusalana humanistisen tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden välimaastoon. Lähtökohtaisesti yhteiskuntaetnologinen tutkimus perustuu laadulliselle ja aineistolähtöiselle tutkimusotteelle, pyrkien kytkemään havaintonsa laajempiin yhteiskuntaa käsitteleviin teorioihin ja kysymyksenasetteluihin. Liikutaan siis tieteidenalojen rajamaastossa ja tästä syystä tutkimuksen perustelu niin rahoittajille kuin laajemmalle tiedeyhteisölle voi toisinaan olla haastavaa. Kvantitatiivisempia menetelmiä käyttävien yhteiskuntatieteiden näkökulmasta yhteiskuntaetnologinen tutkimus ei ole välttämättä tarpeeksi yhteiskuntatieteellistä. Toisaalta perinteisemmistä aiheista etnologista tutkimusta tekevien näkökulmasta yhteiskuntaetnologia voi olla tutkimusaiheidensa puolesta liian yhteiskuntatieteellistä.

Näin yhteiskuntaetnologiaa harjoittavan tutkijan vaarana on ajautua eräänlaiseen tieteiden väliseen marginaaliin tiedeyhteisössä. Kysymys yhteiskuntaetnologian asemasta liittyy laajempaan kysymykseen siitä, tuleeko yhteiskuntatieteen olla luonteeltaan kvantitatiivista vai kvalitatiivista.

Yhteiskuntaetnologisella lähestymistavalla on omat vahvuutensa. Metodologisista syistä yhteiskuntaetnologian etuna on se, että sen keinoin voidaan antaa ääni niille ihmisille, joiden ääni yhteiskunnassa ja toisinaan myös tieteellisessä diskurssissa vaiennetaan. Yhteiskuntaetnologian avulla voidaan tuoda esille vaihtoehtoja, kokemuksellista ja usein vaiettua tietoa. Esimerkiksi köyhyystutkimuksessa tutkittavien ääni ja kokemus voi päästä paremmin esille kuin tilastollisempia menetelmiä käyttävässä köyhyystutkimuksessa, kuten naisten toimeentuloa tutkinut yliopistotutkija Tiina-Riitta Lappi huomauttaa (erityisesti s. 125 ja 140–144). Tilastollisissa vertailuissa on vaarana se, että tutkija asettuu epistemologisesti tutkimiensa ihmisten yläpuolelle ja lopulta olettaa tietävänsä näiden asiat näitä paremmin vaientaen samalla eletyn kokemuksen. Etnologisen tutkimuksen lähtökohtana taas on konkreettinen ihminen. Tästä syystä yhteiskunnan marginaalissa elävien ihmisten kokemusten esilletuominen ja reflektointi on yhteiskuntaetnologeille luontevaa ja tärkeää. Kuten Lappi omassa artikkelissaan toteaa, juuri yhteiskuntaetnologian keinoin voidaan tavoittaa ne sosiokulttuuriset kontekstit, joissa ihmiset jokapäiväisessä elämässään toimivat. Tansaniassa köyhyyttä tutkinut etnologian professori Laura Stark puolestaan huomauttaa, että yhteiskuntaetnologian keinoin voidaan paljastaa esimerkiksi köyhyyden taustalla vaikuttavia tekijöitä, joista ei tiedeyhteisön piirissä ole aiemmin oltu edes tietoisia. Kyetessään tuottamaan tällaista uutta tietoa voi tutkimus parhaimmillaan toimia myös asioiden kehittämiseen tähtäävän politiikan apuvälineenä.

Yhteiskuntaetnologian vahvuutena on se, että etnologisen katseen ja laadullisten tutkimusmenetelmien avulla on mahdollista luoda arkinen, mutta kriittinen katse maailmaan. Samalla yhteiskuntaetnologi tai -antropologi voi kyseenalaistaa sellaisia rakenteita ja diskursseja, joita arkiajattelussa pidetään itsestäänselvyyksinä ja kyseenalaistamattomina. Näin yhteiskuntaetnologinen tutkimus voi motivoitua emansipatorisesta tiedonintressistä käsin. Vaikka ensisijaisena tarkoituksena on tuottaa tietoa, voidaan tätä tietoa hyödyntää ihmisten elämänlaadun parantamisessa. Samalla yhteiskuntaetnologin on luonnollisesti huolehdittava siitä, että tutkimusetiikkaan kiinnitetään riittävästi huomiota. Erityisesti arkaluontoisten tai traumaattisten aiheiden tutkiminen vaatii tutkijalta erityistä tutkimuseettistä herkkyyttä, kuten tutkijatohtori Kirsi-Maria Hytönen ja tohtorikoulutettava Paula Salenius yhteiskunnallisen tutkimuksen etiikkaa ja suomalaisen lastensuojelun menneisyyttä koskevassa artikkelissaan muistuttavat.

Yhteiskuntaetnologia ja ympäröivän yhteiskunnan paine

Monissa kirjan artikkeleissa on mielenkiintoista keskustelua tutkijan yhteiskunnallisesta asemasta, joka voi olla haavoittuva. Kirjassa kuvataan hyvin sitä, miten yhteiskuntaetnologinen tutkimus saattaa herättää kansalaisissa jopa vihaa, mikäli tutkimusaiheet koetaan vääriksi ja jos tällainen tutkimus on saanut tuntuvaa rahoitusta. Tämän oli saanut kokea somalialaisten perheenyhdistämiä tutkinut etnologian

professori Outi Fingerroos, jonka tutkimushanke oli herättänyt kielteisiä tunteita ja aikaansaanut suoranaista vihapuhetta ja uhkailua. Tutkijoihin kohdistuva vainoaminen ja verbaalinen väkivalta ei ole onneksi toistaiseksi Suomessa erityisen vakava ongelma. Toisaalta asiaton ja uhkaava palaute ei ole milloinkaan hyväksyttävää.

Yhteiskuntaetnologiset tutkimusaiheet lienevät yleensä tulenarempia kuin niin sanotut perinteiset ja epäpoliittisemmat etnologiset tutkimusaiheet. Poliittisesti tulenarkoja tai voimakkaasti mielipiteitä jakavia aiheita tutkittaessa aiheettoman negatiivisen palautteen riski voi kasvaa. Tällä hetkellä Suomessa juuri maahanmuuttoon, turvapaikanhakijoihin ja monikulttuurisuuteen liittyvät aiheet jakavat ihmisiä voimakkaasti. Samalla yhä monikulttuurisemmaksi käyvässä Suomessa yhteiskuntaetnologia on tutkimusalana kuitenkin korvaamattoman tärkeä, sillä sen avulla voidaan saada erilaisten ihmisten arjen realiteetit näkyviksi ja siten voidaan lievittää sosiaalisten ryhmien välisiä jännitteitä. Toisaalta tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää usein myös tutkimustulosten popularisoimista. Tutkijan tulisi laskeutua norsunluutornista ja kyettävä palauttamaan tutkimustieto yhteiskuntaan niin, että se lisäisi ihmisten välistä ymmärrystä ja vahvistaisi siten yhteiskunnassa vallitsevaa sosiaalista koheesiota. Asia on kuten kirjan toimittajat esipuheessaan toteavat: ”ympäröivä yhteiskunta tarvitsee [yhteiskuntaetnologien asiantuntemusta]” (s. 23).

Fingerroosin artikkelin mukaan yhteiskuntaetnologi voi joutua kohtaamaan yleisön taholta syytöksen nollatutkimuksesta, eli tutkimuksesta, joka ei tuota uutta tieteellistä tietoa. Arkikielessä käsitettä käytetään kuitenkin laajemmassa merkityksessä ja vähemmän selvärajaisesti. Jos tutkimustulokset tai tutkimuksen lähtökohdat eroavat merkittävästi siitä, miten ihmiset ajattelevat asian olevan, tutkimus komprometoidaan helposti hölynpölynä. Joskus taas pelkästään tutkimusaiheen marginaalisuus riittää leimaamaan sen nollatutkimukseksi. Toisaalta myös silloin, jos sinänsä relevantin ja akateemisessa mielessä hyvin perustellun tutkimuksen tulokset ja tutkijan esittämät tulkinnat ovat vallitsevan arkitiedon mukaisia, voi tutkimus määrittyä tarpeettomaksi nollatutkimukseksi.

Tutkijan ja tutkittavien välinen suhde

Etnologisessa ja etnografisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan ja tutkittavien välisen suhteen merkitys ja kompleksisuus. Tutkijan on usein alati pohdittava omaa asemaansa ja vuorovaikutussuhdettaan tutkittavien kanssa. Tutkimusprosessit saattavat olla pitkiä ja stressaavia, eivätkä aina vain tutkijalle itselleen. Usein tutkimus tuottaa emotionaalista painolastia myös tutkittaville ja esimerkiksi haastattelutilanteisiin voi liittyä sellaista valtdynamiikkaa, joka tutkijan on syytä tiedostaa. Erityisesti silloin, jos tutkija työskentelee heikommassa asemassa olevien ihmisten, esimerkiksi köyhien tai maahanmuuttajien kanssa, tutkimuseettiset kysymykset on syytä ottaa erityisen vakavasti.

Myös tutkimukseen liittyviä kielivalintoja on syytä pohtia. Tornionlaaksoa ja meänkieltä tutkinut kansatieteen professori Helena Ruotsala muistuttaa omassa artikkelissaan, että tiedon palauttaminen kentälle on tärkeä osa tutkimusta. Tämän vuoksi tutkimuksen raportoinnissa käytetyt kielivalinnat eivät ole triviaaleja tai yksinkertaisia, vaan niihin liittyy monimutkaista problematiikkaa. Näiden kysymysten

kohdalla tiedeyhteisön ja tutkimuksen informanttien intressit eivät välttämättä ole yhteneviä. Joissakin tilanteissa tutkijalla voi olla paine kirjoittaa esimerkiksi englanniksi, vaikka informanttien kieli olisi suomi. Tutkijan ja tutkimuksen kohteena olevien ihmisten välinen vuorovaikutussuhde on aina monimutkainen ja monella tapaa arvolatautunut. Jokaisen tutkijan on parhaansa mukaan luovittava tässä vaikeakulkuisessa maastossa.

Yhteiskuntaetnologian merkitys ja ajankohtaisuus

Teos tarjoaa mainion johdatuksen yhteiskuntaetnologian keskeisiin kysymyksenasetteluihin ja ajankohtaisiin keskusteluihin. Tämän vuoksi kirjaa voi suositella kaikille yhteiskunnallisia aiheita etnologisin tai etnografisin menetelmin tutkiville sekä etnologian ja lähtitieteiden perustutkinto- ja jatko-opiskelijoille.

Mikrotasolta nousevia havaintoja kontekstualisoimalla yhteiskuntaetnologi voi parhaimmillaan ymmärtää ihmisten tilannetta kokonaisvaltaisesti ja kytkeä yksilön nykytilanteen osaksi laajempaa historiallista ja kulttuurista jatkumoa. Näin yhteiskuntaetnologinen tutkimusote voi asettaa eri ilmiöt keskinäisyhteyteen hedelmällisellä tavalla. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus tarvitsee myös kvalitatiivisia metodeja. Osallistuvan havainnoinnin, syvähaastattelujen ja etnografian keinoin voidaan tavoittaa sellaista tietoa, joka tilastollisin menetelmin jäisi saavuttamatta. Viime vuosina laadulliset ja etnografiset metodit ovat olleet nousussa useammalla tieteenalalla, koska on herätty oivaltamaan, että yksinomaan kvantitatiivinen tutkimus jättää kuvan yhteiskunnallisesta todellisuudesta yksipuoliseksi. Siksi yhteiskuntaetnologialla on oma tärkeä paikkansa tieteiden kentällä – se kykenee yhdistämään ihmisten arkielämän laajempiin yhteiskunnallisiin prosesseihin.

Juuso Koponen on valtiotieteiden maisteri ja väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa sosiaali- ja kulttuuriantropologian oppiaineessa.